

УДК 314.7

А. Ухова, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЙНА ПОВЕДІНКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО МІГРАНТА В НОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Починаючи із другої половини ХХ ст., міграція набула світового масштабу, охопила всі континенти, різні соціальні верстви і групи суспільства, різні сфери суспільної життєдіяльності. Незважаючи на безліч позитивних аспектів, які несе міграція, існує й негативний бік – соціальна адаптація мігрантів до нових умов життя.

Ключові слова: інтелектуальна міграція, соціокультурна адаптація, проблеми мігрантів.

Постановка проблеми. Посилення міграційних процесів призвело до виникнення комплексу значних соціокультурних і соціально-психологічних проблем і до помітного зростання інтересу вчених до досліджень, присвяченим адаптації мігрантів у нових умовах життєдіяльності. У зв'язку з високою динамічністю глобалізованого соціокультурного простору, проблема розуміння гармонізації суб'єкта та соціального середовища, адаптаційних механізмів вимагає своєчасної науково-теоретичної рефлексії.

Мета статті – розуміння цілісної картини процесу соціокультурної адаптації мігрантів, розкриття психологічних механізмів адаптаційної поведінки мігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи процеси міграції й особливості поведінки мігрантів, учені відзначають ряд проблем, пов'язаних із їхнім включенням у культурне середовище приймаючого суспільства. До таких проблем належать: проблеми взаємодії з корінним населенням, складності професійного визначення, житлово-побутову невлаштованість, формування негативних емоційних станів – тривожності, стресу, агресивності, проблеми поведінки мігрантів, безліч протиріч і конфліктів, обумовлених різними цінностями й нормами поведінки і т. п. Усі перераховані проблеми є наслідком неадаптованості мігрантів до нових для них життєвих умов. У зв'язку з цим в останнє десятиліття такі вчені, як О. Рєвнівцева, Є. Ерфан, І. Парасюк, Г. Васильченко, В. Кашпур, І. Поправко, В. Володько, О. Ровенчак, Д. Матсумото, І. Кім, С. Блек, М. Мендехолл, Д. Каї та інші звернули увагу на дослідження міграції та проблем, що виникають у процесі життєустрою мігрантів у приймаючому співтоваристві.

Викладення основного матеріалу. Інтелектуальна міграція, як явище суперечливе й неоднозначне, вимагає конкретних заходів щодо її впорядкування, яке повинне здійснюватися за допомогою міжнародно-правового регулювання міграційних процесів з урахуванням глобальних інтересів світового співтовариства, об'єктивних можливостей окремо взятих держав і особливостей розвитку народонаселення в сучасних умовах [1, с. 10]. Для цілей цього дослідження явище міграції нас цікавить лише тоді, коли висококваліфікована особа, що належить до однієї країни, безумовно залишається в іншій країні. Отже, ми не переймаємось таким питанням як іноземні студенти, які після навчання повертаються додому.

Тут ще раз вибір терміна "міграція" може допомогти розмежувати тему. Це включає насамперед "намір" залишитися. Звичайно, цей намір варто враховувати після періоду адаптації й реальних матеріальних можливостей. Виділяють три основні фази адаптації. На початку перебування в новій країні іноземний студент проходить процес інтересу до суспільства й культури, що позитивно відображається на його загальному стані; другий період – це депресія, кризовий стан; і третій – це позитивний перехід до періоду адаптації та остаточне пристосування [3, с. 9].

Одна з основних проблем, пов'язаних із міграцією – соціальна адаптація мігрантів до нових умов життя. По-перше, найчастіше причиною міграції є безробіття, неможливість індивідуума реалізувати свій потенціал у регіоні, у якому він мешкає. Людина практично, не маючи коштів на існування, переїжджає в інший регіон, або в іншу країну. Він не має можливості придбати нерухомість, і найчастіше людині навіть не вистачає коштів, щоб зняти орендувати приміщення. І навіть якщо людина відразу знайде роботу, грошову винагороду вона отримує не відразу, і, зазвичай, заробітна плата в мігрантів невелика.

Людині доведеться жити і працювати впроголодь, постійно обмежуючи себе. Перший час вона житиме навіть ще гірше, ніж там, звідки людина приїхала. Саме тому мігранти почуваються на нижчому щаблі суспільства, належать до маргіналів – це матеріальний аспект проблеми міграції.

По-друге, навіть у межах однієї країни, не кажучи вже про інші держави, існують різні етнічні групи, кожна з яких має власну культуру, традиції. Через це багатьом мігрантам ритм життя, звичаї того регіону, у який вони приїхали, дуже "дивні". Виникає соціальне незрозуміння, людина відчуває, що вона не вписується в таке життя.

Кожна людина суб'єктивно інтерпретує ситуацію, намагається адаптуватися, включитися в нове соціокультурне середовище, часто неправильно сприймаючи нову навколишню дійсність. Виникає ефект соціальної ексклюзії – нездатність адаптуватися до нового місця проживання [10, с. 101]. Це часто призводить до конфліктів, розв'язати які інколи буває непросто.

Структуроутворюючою складовою соціокультурної адаптації є базова інтерактивна матриця "суб'єкти адаптації – адаптивне середовище". Прийнято виділяти чотири базові адаптаційні стратегії, які використовуються мігрантами:

1. Стратегія "геттоїзації" (пасивної автаркії), що реалізується в ситуаціях, коли адаптанти, опинившись у новому оточенні, прагнуть уникнути прямих контактів із чужою культурою й тим самим усунути негативні симптоми культурного шоку. Мігранти створюють свій особливий мікросвіт, у якому присутнє виключно "рідне" етнокультурне середовище. Пасивна автаркія, зазвичай, характерна для представників етнічних меншин (переселенців і біженців), які мешкають у великих містах, індустріальних центрах, мегаполісах.

2. Стратегія "культурної колонізації" (агресивної автаркії) характеризується активним проявом у мігрантів етноцентризму й інтолерантності. У цьому випадку нова реальність сприймається вкрай неадекватно, інша культура різко критикується і, як наслідок, відкидається. Більш того, мігранти (колонізатори) активно прагнуть перенести свої атрибути культури й етнічні стереотипи в нове середовище, нав'язати приймаючому оточенню власне світосприйняття та спосіб життя.

3. Асиміляція, що передбачає відмову мігрантів (добровільну або вимушену) від рідної культури та повну ідентифікацію ("розчинення") із новим етнокультурним світом.

4. Інтеграція (аккультурація) – найбільш краща й успішна стратегія адаптації, яка полягає у збереженні етноменшинами прихильності своїй культурі та паралельній інтерналізації іншокультурних атрибутів. Ця модель передбачає також активізацію паритетного міжку-

льтурного діалогу між мігрантами й домінуючою етнічною більшістю, взаємне пристосування останніх: коли меншинам необхідно засвоїти базові цінності, норми, знання нового соціокультурного середовища, а приймаючій спільноті – адаптувати свої соціальні інститути до потреб і запитів всіх складових його етнічних груп [14]. Вибір тієї чи іншої стратегії залежить від ряду чинників: мікро- і макросоціальних (табл. 1).

Таблиця 1. Вплив чинників на вибір адаптаційної стратегії мігранта

Мікросоціальні чинники	Макросоціальні чинники
індивідуально-особистісні характеристики адаптантів (вік, рівень освіти і професійної підготовки, комунікабельність, ціннісні орієнтації, мотивація, особистісна самооцінка, характер очікувань, життєвий досвід та ін.)	політична і соціально-економічна ситуація в країні, що приймає і в світі
характеристики взаємодіючих культурних меж етногруп, насамперед культурна дистанція (об'єктивно існуюча та суб'єктивно сприймаюча ступінь схожості або відмінності між етнічними культурами)	наявність (або відсутність) громадських організацій і об'єднань співвітчизників, масштаби їхньої діяльності
	правовий статус мігрантів
	характер імміграційної й етнонаціональної політики влади
	рівень корупції та злочинності

Джерело: складено автором на основі [15, с. 89].

Також варто згадати такі проблеми як мовний бар'єр, часто негативне ставлення корінного населення до мігрантів, втрата зв'язку з родичами і друзями тощо. Усі ці умови також накладають негативний відбиток на психологічне сприйняття мігрантом навколишньої дійсності, а отже, сповільнює або унеможлиблює його соціальну адаптацію.

Міграційні процеси у суспільстві конкретизують особливості соціально-економічного вдосконалення будь-якої країни та її регіонів. У загальній структурі суспільних протиріч, проблеми соціальної адаптації мігрантів є важливим фактором розвитку суспільства. Чим легше адаптація мігрантів до нових умов, тим істотніше економічна рентабельність людських ресурсів для розвитку країни і, навпаки, посилення конфліктного потенціалу міграційних

процесів зменшує рівень адаптації мігрантів, руйнує ринок праці та підсилює соціальну напруженість.

Соціальна адаптація мігрантів відбувається за допомогою духовно-практичної діяльності, основним змістом якої є пристосування до існуючої культури, звичаїв, цінностей, норм поведінки нового середовища, перетворення самого себе.

Адаптація – закономірний зв'язок людини й істотна функція будь-якої соціальної системи. У соціальній адаптації мігрантів взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх чинників тісно пов'язане з економічними та соціальними структурами. Усього існує чотири основних взаємопов'язаних аспектів соціальної адаптації мігрантів, які наведені в табл. 2.

Таблиця 2. Головні аспекти соціальної адаптації мігрантів

Соціально-економічний	Ідеологічний
нові форми економічної поведінки домогосподарств, поширення яких зумовили негативні соціально-економічні процеси протягом останніх двох десятиліть	упорядкування змін, що відбуваються в погляді на життя простих людей (соціальних взаємин, нових структурних частинок в ідеології)
Соціально-психологічний	Соціально-політичний
характеристика внутрішнього стану населення (емоційний статус, трудові перспективи людини, якість міжособистісних взаємин, згуртованість членів суспільства)	оцінка рівня неявних форм напруженості в соціумі, розвиток якої супроводжується як змінами у структурі економічного життя людей, так і процесами соціальної дезадаптації, емоційної напруги людей і зміни їхнього погляду на світ

Джерело: [11, с. 185].

Адаптаційна поведінка мігрантів складається із зовнішніх (екзогенних) і внутрішніх (ендогенних) факторів. Перші включають соціальні методи пристосування мігрантів до економічних, соціальних, побутових процесам на новій території. Другі пов'язані з людськими ресурсами (професійними, освітніми, культурними, психологічними), які є необхідними чинниками соціально-економічної стійкості території міграційного зростання.

Основою адаптації мігрантів є соціокультурне середовище. Воно утворюється з чотирьох сфер людської діяльності: життєзабезпечуючої, виробничої, соціо-нормативної та пізнавальної. Кожна з цих сфер характеризується рядом значень, норм, цінностей і способів реалізації. Проте, незважаючи на це, усі вони мають

загальну підставу, що відображає індивідуальну специфіку кожного культурного середовища [12, с. 10].

Головними елементами соціального середовища є культура й культурна традиція. Завдяки культурі визначаються можливості соціокультурного середовища у взаємодії, ступінь впливу середовища на мігранта, налагодженість засобів включення індивідуума в соціум. Адаптація мігрантів у соціокультурному середовищі визначається багато в чому його пристроєм і рівнями його організації. Розгляд головних складових соціокультурного середовища дозволяє виявити проблемні зони, виокремити стратегії адаптації мігрантів і першорядні напрямки включення міграційного ресурсу в соціальний простір.

На процес соціальної адаптації мігрантів до нового для них соціокультурного середовища впливають безліч

чинників. Процес адаптації залежить від індивідуальних особливостей кожного індивіда, але в той же час залежить і від характеру середовища, її умов і факторів.

Передумовами соціальної адаптації мігранта, що включають у себе основний зміст цього процесу, є такі зовнішні фактори: соціокультурне становище місцевої територіальної громади [13, с. 69], тип спільноти, ступінь його економічного й культурного розвитку. Вони включають у себе різні показники: економічні, соціально-демографічні умови, адміністративно-правові, сформовані у приймаючих регіонах. Зокрема, до таких належать: щільність населення, динаміка попиту та пропозиції на робочу силу, наявність вільних житлових місць, стан ринку праці, структури зайнятості, соціального захисту й забезпечення; ступінь розвиненості соціальної інфраструктури, ресурсний потенціал регіону, клімат, величина бар'єра між мігрантами та приймаючим населенням, а також соціальна обстановка, обумовлена ставленням корінного населення до мігрантів.

Соціальні умови взаємопов'язані з суб'єктивними факторами, до яких варто віднести можливість конкретного члена суспільства включатися в систему нових суспільних відносин, що складаються у зв'язку з появою мігрантів. Іншими словами, адаптантів у цьому випадку є не лише змушені переселенці, а й члени місцевої громади, для яких соціальні умови також змінюються разом із появою в їхньому житті мігрантів.

Мігранти впровадили різні технології, щоб допомогти собі у процесі культурної адаптації й акультурації в новому середовищі. В останні роки найпоширенішими й корисними методами, якими користуються "новачки", є соціальні медіа, які відіграють ключову роль у з'єднанні людей по всьому світу для того, щоб ділитися й обмінюватися знаннями та культурними традиціями. Насправді світ став "великим селом" після появи програм соціальних медіа. Тому люди не лише можуть взаємодіяти та спілкуватися один з одним, використовуючи інтернет, але й можуть отримувати інформацію, зокрема і про нове суспільство. Отже, завдяки соціальним медіа люди з кожної культури можуть розуміти та поважати традиції та норми інших країн.

Термін "міжкультурна адаптація" означає пристосування різних форм поведінки, тобто зменшити ймовірність бути неправильно зрозумілим під час розмови та спілкування з людиною іншої культури [4, с. 34]. У процесі міжкультурної адаптації люди використовують соціальні медіа для кількох цілей, наприклад, щоб дізнатися про інші культури та країни, налагодити стосунки з друзями й постійно бути проінформованим про події та новини. Іншими словами, взаємодія і спілкування через інтернет впливають на міжкультурну адаптацію для новачків у приймаючих країнах.

Досвід людей, які успішно перейшли з однієї культури та "злилися" з іншою, збагатили мультикультурний світ. Тобто термін міжкультурна адаптація означає таку ситуацію: після вступу людини в нову культуру, вона може спочатку перебувати у стані нерівноваги, але через деякий час вона знайде баланс [5]. Перебувати в такому стані природно, оскільки людина не знає або, принаймні, знає, мало інформації про нову культуру. Адаптація до нової культури – це динамічний процес, за допомогою якого люди, переїжджаючи в незнайоме культурне середовище, встановлюють (або відновлюють) і підтримують відносно стабільний, взаємний і функціональний зв'язок із середовищем [6, с. 244].

Адаптація до нової культури передбачає переживання багатьох факторів у процесах адаптації, таких як поведінкові та психологічні зміни, оскільки люди з різних культур взаємодіють між собою по-різному [7]. За словами Лі та Кіма [8], людям потрібно застосовувати адаптаційні навички та вивчати знання про нову культуру під час залучення всередину цільової культури. Цей процес охоплює очевидне усвідомлення своєї культури й нових культур із погляду відмінностей і подібності. Наприклад, бути цікавою та відкритою людиною до культурних відмінностей допомагає розвивати міжкультурну компетентність. Більше того, комунікація є важливою в цьому міжкультурному процесі, коли спілкування з людьми в новій культурі є дуже вигідним, щоб спочатку подолати бар'єри, а потім поступово адаптуватися до нової культури. Щодо психологічних факторів, емоції мають істотний вплив на процес культурної перебудови. За словами Мацумото, Хіраяма [9], люди, які не можуть контролювати свої емоції, можуть зіткнутися із труднощами в успішному здійсненні процесу адаптації до нових культур. Тому люди повинні контролювати свої емоції, щоб плавно й легко адаптуватися до нової культури.

Список використаних джерел:

- 1 Ерфан С. А. Особливості міжнародної міграції висококваліфікованих працівників / С. А. Ерфан // Наук. вісн. Ужгород нац. ун-ту. – 2018. – № 18, ч. 2. URL: http://lib.znau.edu.ua/jirbis2/images/phocagallery/2017/Pryklady_DSTU_8302_2015.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
- 2 Black S. The U-Curve Adjustment Hypothesis Revisited: A Review and Theoretical Framework / S. Black, M. Mendenhall // Journal of International Business Studies. 22(2):225–247. June, 1991. URL: https://www.researchgate.net/publication/5222549_The_U-Curve_Adjustment_Hypothesis_Revisited_A_Review_and_Theoretical_Framework (дата звернення: 15.04.2020).
- 3 Mizuno Y. Culture Shock: Reexamining the Concept and the W-curve Model of the Adaptation Process through Sojourner Experiences of International Students / Y. Mizuno. The University of Leeds. School of Modern Language and culture, 2012. URL: <https://resources.library.leeds.ac.uk/final-chapter/dissertations/cs-tpg/example2.pdf> (дата звернення: 15.04.2020).
- 4 Cai D. A. (1996). Adjusting to Cultural Differences / D. A. Cai, J. I. Rodriguez : The Intercultural Communication Studies, 1(2), 31–42. URL: <https://web.uri.edu/iaics/files/03deb.pdf>
- 5 Kim Y. Y. (2001). Becoming intercultural: An integrative theory of communication and cross-cultural adaptation / Y. Y. Kim. – Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- 6 Gudykunst W. B. (2003). Cross-cultural and intercultural communication / W. B. Gudykunst. – Thousand Oaks, CA : Sage Publications, Inc.
- 7 Kim Y. Y. (2005). Adapting to a new culture: An integrative communication theory / Y. Y. Kim. In W. B. Gudykunst (Ed.), *Theorizing about intercultural communication*. – Thousand Oaks, CA.
- 8 Lee J. W. Y. (2012). Uncovering the use of Facebook during an exchange program / Lee J. W. Y. et al. *China Media Research*, 8(4), 62–76.
- 9 Matsumoto D. (2006). Psychological skills related to intercultural adjustment / D. Matsumoto et al. In T. P. Paul, & C. J. Lilian (Eds.), *Handbook of multicultural perspectives on stress and coping*. – Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/0-387-26238-5_16
- 10 Ревнівцева О. Соціальне виключення: проблеми визначення та дослідження / О. Ревнівцева. *Людський розвиток*. 2008. – С. 98–106. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8940/08-Revimizeva.pdf>
- 11 Володько В. Моделі соціокультурної адаптації іммігрантів / В. Володько, О. Ровенчак // *Вісник Львів*. – 2008. – № 2. – С. 182–210.
- 12 Соціальна адаптація працівників-мігрантів в умовах євроінтеграції. Тернопільський національний економічний університет : вебсайт. URL: <https://www.tneu.edu.ua/pdf/026.pdf> (дата звернення: 15.04.2020).
- 13 Парасюк І. Планування розвитку територіальних громад : навч. посіб. / І. Парасюк, Г. Васильченко, Н. Єременко. Асоціація міст України. – К. : ТОВ "Підприємство ВІ ЕН ЕЙ", 2015.
- 14 Южанин М. А. О социокультурной адаптации в иноэтнической среде: концептуальные подходы к анализу / М. А. Южанин // *Социкультурные исследования*. – 2007. – № 5 (277). – С. 70–77.
- 15 Кашпур В. Социокультурная адаптация мигрантов: проблемы и стратегии (Томский кейс) / В. Кашпур, І. Поправко. // *Вестник Томского гос. ун-та*. 2012. – С. 88–93.

A. Ukhova, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SOCIO-CULTURAL ADAPTATION BEHAVIOR OF INTELLECTUAL MIGRANTS IN A NEW ENVIRONMENT

Starting from the second half of the 20th century, migration has gained a global scale, covering all continents, different social layer and groups of society, various spheres of public life. Despite the many positive aspects that migration brings, there is a negative side – the social adaptation of migrants to new living conditions.

Key words: intellectual migration, sociocultural adaptation, migrants' problems.

А. Ухова, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ АДАПТАЦИОННОЕ ПОВЕДЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ МИГРАНТОВ В НОВОЙ СРЕДЕ

Начиная со второй половины XX в., миграция приобрела мировой масштаб, охватила все континенты, разные социальные слои и группы общества, различные сферы общественной жизнедеятельности. Несмотря на множество положительных аспектов, которые несет миграция, существует и отрицательная сторона – социальная адаптация мигрантов к новым условиям жизни.

Ключевые слова: интеллектуальная миграция, социокультурная адаптация, проблемы мигрантов.

УДК 327.88

А. Замятин, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ САНКЦІЙ ЯК ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ (НА ПРИКЛАДІ ВІДНОСИН МІЖ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ТА ГРУЗІЄЮ)

На прикладі відносин між Російською Федерацією та Грузією аналізується практика взаємного застосування санкцій – насамперед на предмет оцінки їхньої ефективності. Визначено, що в цьому випадку очевидна різниця політико-економічних потенціалів не дозволяє говорити про взаємно порівнюваний результат встановлення санаційного режиму, натомість санкції, як частина наймасштабніших зовнішньополітичних заходів, справді можуть бути ефективними.

Ключові слова: конфлікти, Російська Федерація, Грузія, Кавказ, зовнішня політика Росії, санкції.

Постановка проблеми. Після закінчення "гарячої фази" російсько-грузинської війни у серпні 2008 р. Росія та Грузія вдаються до протистояння на інших напрямках. Основною зброєю, крім "класичної" дипломатії, тепер є економіка. Ця обставина відповідним чином формує розвиток грузинської політико-економічної системи загалом, а Російську Федерацію підштовхує до пошуку альтернативних джерел постачання традиційно грузинських товарних груп.

У цьому контексті, а також ураховуючи той факт, що серед ненасильницьких інструментів зміни поведінки зовнішнього актора нині саме санкції є найбільш популярними й успішними, очевидно є потреба в детальному вивченні саме цього аспекту російсько-грузинських відносин.

Мета статті. З огляду на зростання, після початку російсько-української війни в 2014 р., широкого суспільного інтересу до санкцій як явища паралельно постає необхідність ґрунтовного дослідження всіх без винятку аналогічних випадків – особливо тих, де однією зі сторін виступає Російська Федерація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Санкційні механізми ретельно вивчаються й аналізуються такими українськими науковцями, спеціалістами та практиками, як В. Гвоздь, Ю. Горбулін, М. Капітоненко, І. Куса й ін. Щодо західної науки, то принциповими для розуміння нами того погляду на процеси на пострадянському просторі, що їх дотримується інтелектуальна еліта Європи та Північної Америки, є праці, наприклад, А. Умландта, а по південнокавказькому регіону визнаним спеціалістом є Т. де Вааль.

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну увагу, яка приділяється механізмам й безпосередньому впливу санкцій на економіку Російської Федерації, у вітчизняному та західному науковому полі натеper не так багато дослі-

джень, присвячених конкретним прикладам двосторонньої боротьби в політико-економічній площині – а саме із застосуванням різних санкцій. Саме такий аналіз, на прикладі відносин між Росією та Грузією, і є завданням цього дослідження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Санкції, як частина зовнішньополітичного інструментарію держав світу, характеризуються багатою історією використання. Незважаючи на те, що найбільш активно їх почали впроваджувати після Першої світової війни, ще в 432 р. до н. е. світ побачила так звана "Мегарська псефізма" [1], яка в сучасному розумінні і є "санкціями" – тобто, комплексом політико-економічних заходів, спрямованих на зміну поведінки зовнішнього актора [12].

На практиці, санкції передбачають широкий спектр дій – від заборон суто економічного характеру до, наприклад, неможливості для окремої держати взяти участь в Олімпійських іграх чи інших міжнародних змаганнях. Виділяють такі види санкцій – політичні, економічні (включаючи торгівлю, фінансові й ін.), військові, дипломатичні й культурні [2]. Цей перелік не є вичерпним, проте саме такі санкції впроваджуються найчастіше.

Ці "класичні" типи впроваджувалися багато разів і з різними, подекуди доволі неочікуваними наслідками. Найпоширенішою проблемою їхнього використання є те, що вони можуть мати негативний вплив не лише на "цільову" країну (групу країн), а й на їхнього ініціатора. Крім того, впроваджені проти держави санкції можуть призвести до зростання рівня підтримки населенням дій політичного керівництва цієї держави – так званий "Ефект прапора" [22]. Ураховуючи ці й інші аспекти, можна говорити про те, що досвід застосування санкцій на пострадянському просторі є досить показовим.

У XXI ст., ситуація на Південному Кавказі формується в умовах співробітництва і протистояння на дво- та багатосторонньому рівні між трьома колишніми радян-